

Heybeliada ve Terk-i Dünya: “Talip Olduğun Yolu Yokuşuyla Seveceksin!”

Halki and Abandon the World: “You Will Love the Path You Aspire to with All Its Slope!”

ÖZET

İstanbul Adaları'nın tarihi üç büyük imparatorluğa (Doğu Roma, Bizans ve İstanbul) başkent olan İstanbul'un tarihiyle yakından ilgilidir. İstanbul'un bir ilçesi olan Adalar, idari statüsü gereği 1867'den günümüze dek çok fazla değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmektedir. İstanbul Adaları; Büyükkada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefada, Kaşıkada, Sivriada, Yassıada ve Tavşanada olmak üzere dokuz takımadadır. Heybeliada bunlar arasında büyüklüğü açısından ikinci sırada, konumu açısından ise Adalar'ın merkezindedir. Heybeliada'nın eni 2.7 kilometre, boyu 1.2 kilometre olup İstanbul'a yaklaşık 10 mil kadar uzaklıktadır. Ada'yı birbirine bağlayan dört liman vardır. Bunlardan Çam Limanı ve Bahriye Limanı stratejik önem taşıdığı için en önemlileridir. Eskiden Çam Limanı'nda bakırla karışık demir yatakları olduğundan Yunanca “*bakı*” anlamına gelen “*halki*” sözcüğü buradan gelmektedir. Kadim zamanlardan beri Çam Limanı kazıla kazıla Ay biçimini almıştır. Uzaktan bakıldığında Değirmen Tepesi ve Ümit Tepesi Ada'ya yere bırakılmış ‘*heybe*’ görünümü kazandırdığı için zamanla buraya Heybeliada denilmiştir. Heybeliada; Taş Ocağı Tepesi ve Makarios Tepesi, üzerinde Papaz Mektebi olan Ümit Tepesi, en yüksek tepenin içinden değirmen yıkıntısı geçen Değirmen Tepesi olmak üzere dört tepeye sahiptir. Bu dört tepe kadim tarihin çukurunu açarcasına hatıraların içine gömülmüştür. *Hagios Spyridon* ya da Terk-i Dünya Manastırı, Çam Limanı mıntıkasında hilâl biçimindeki büyük koyun Batı yakasındadır. Grekçede manastır “*tek*” anlamında “*monos*” kelimesinden türediği için bu terim münzevi hayatı vurgulayan *monasterion*'un Türkçe karşılığıdır. Bu yazıda, ismi gibi dünyayı terk eden bir manastırın ritüelleri betimlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Adaları, Heybeliada, Manzara, Terk-i Dünya, Manastır.

ABSTRACT

The history of the Princes' Islands is closely related to the history of Istanbul, which has been to capital of three great empires (the Eastern Roman, Byzantine, and Ottoman). The Princes' Islands, which are a district of İstanbul, have maintained their existence without much change since 1867 due to their administrative status. The Princes' Islands consist of nine archipelagos. Büyükkada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefada, Kaşıkada, Sivriada, Yassıada and Tavşanada. Heybeliada is the second largest in size among these, and is also located in the center of the Princes' Islands. It is approximately 10 miles from İstanbul, and is 2.7 kilometers wide and 1.2 kilometers long. There are four ports that connect the island. Ports of Çam and Bahriye are the most important because they have strategic importance. The word “*halki*”, which means “*copper*” in Greek, comes from this place because there were iron deposits mixed with copper in Port of Çam in the past. Port of Çam has taken on a crescent shape over time as it has been excavated since ancient times. Over time, it was called Heybeliada because the hills of Değirmen and Ümit give the island the appearance of a “*bag*” dropped to the ground when viewed from afar. Heybeliada has four hills: The hills of Taş Ocağı, Makarios, and Ümit with the Priest School on it, and in addition to the Hill of Değirmen, which is the highest hill with the ruins of a mill passing through it. These four hills are buried in memories as if they open the pit of ancient history. *Hagios Spyridon* or *Terk-i Dünya Monastery* is located on the west side of the large bay in the Port of Çam district. Since the Greek word “*monos*” means “*one*” and refers to a monastery, the term *monos* is the Turkish equivalent of *monasterion*, which emphasizes a solitary life. This article describes a monastery that has left the world, just like its name, and its rituals.

Keywords: Princes' Islands, Halki, View, Abandon the World, Monastery.

GİRİŞ

Genelde İstanbul Adaları özelde Heybeliada birer ‘sürgün adası’ olarak dolanma girdikleri için geçmişten kalma bir geleneği temsil etmektedirler. Bu öyle bir gelenektir ki gemilerin hiç durmadığı, uzaktan geçip gittiği ve yitik zamanların bir izleğidir, özellikle de Bizans Dönemi'ne ilişkin bir retrospektiftir. Geçen her gemi ışığının denize vurması geçmişin gölgesi arasında uzayıp kısalırken doğan güneşin sıcaklığıyla yeniden hissedilen kültürel miras bırakmıştır ardında. Uzaktan geçip giden gemilerde manzaraların bıraktığı

Serhat Soyşekerci¹

How to Cite This Article

Soyşekerci, S. (2023). “Heybeliada ve Terk-i Dünya: “Talip Olduğun Yolu Yokuşuyla Seveceksin!””, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(78): 5369-5375. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.73762>

Arrival: 19 October 2023
Published: 25 December 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

“sürgün hayatı” ise iç içe geçmiş karışımın eseridir:² “Ada, denizin çevrelediği, çevresinde tur atılan şeydir, yumurta gibidir. Âdeta çölünü kendi etrafına, kendi dışına yerleştirmiş yuvarlak deniz yumurtası. [...] Oysa asıl çöl etrafındaki denizdir.” Fakat çölden öfke fişkirir; tehlikelidir, tedirgindir; yeryüzünün çölleşmesine neden olan ölümcül tutsaklık içinde feveran eder. Çünkü bir şeye ne kadar çok bakılırsa o başka bir şey olmaya başlar. Bu yüzden her seferinde “aramaktır yola çıkmak; yola çıkmak yoldan çıkmaktır. Aramak soru sormaktır; soru sormak yola dönmek için yoldan çıkmaktır.”³ *Yoldayken, yoldan çıkmaktır!*

Kitapları çocukken, gençken veya yaşlıyken okumak her seferinde başka türlü izlenimler bırakır ki aslında her izlenim yoldan çıkmaktır. Bu yüzden Ada’dan bakan birisi denizi çöl, denizden bakan birisi de Ada’yı deniz yumurtası olarak görebilir, bazen de görülen şey merkezi olmayan sonsuzluktur. Rivayete göre Büyükada ve Heybeliada’nın karşısında olan ve Hasan Âli Yücel’in yaz aylarında oturduğu Dragos Tepesi ağaçsız ve yeşilliksiz olduğu için Yücel’in Büyükada’da oturan dostları ona, “Sana acıyoruz, kel başlı tepede oturuyorsun” diyerek sürekli takılmış. Yücel’in yanıtı ise ciddiyetle yaşama keyfini bağdaştıran Nasreddin Hoca’varî bir yanıt olmuş:⁴ “Asıl ben size acıyorum. Ben burada sizin çam ormanınızı, bütün yeşilliklerinizi görüyorum; sizlerse her an kel başlı tepemizi seyrediyorsunuz.” Ne var ki kel başlı tepeye, çöle, denize, yumurtaya, kitaba ya da boşluğa bakıldığında *görmek* yetmez, *görülene* de bakmak gerekir. Anlamın giderek soyutlaşması ile bakışlar dağılıp saçılır çünkü artık sayısız anlamlar çıkar ortaya. “Kendim için yarattığım çöl, her şeyi örtmeye başlar.”⁵ “Olmuş” -inzivada zamansızlık- şeyler “olan” ile yer değiştirir.⁶ “Çöl büyüyor. [...] Vay çöllere gebe kalanın haline!” Ve bütün zenginliklere, bütün vaatlere ev sahipliği yapan deniz. [...] İnsanlığın yok etmeye başladığı ve insanlığı yok edecek deniz.[...]⁷ Yaşlı Brueghel, *Ikarus’un Düşüşü*’nde, felâkete karşı bu kökten umursamazlığı önde ekin eken adam, arkada ise denizde ilerleyen gemiyle betimlemektedir.⁸ Bahtsız ve zavallı Ikarus uzak kayaların dibindedir, suyu hiç dalgalandırmaz; kıpırtısızdır, varlığı ile yokluğu belli belirsiz ve boylu boyunca öylece uzanmıştır. İnsanın insana acımasızlığı karşısında yolunu kaybeden bu adam kendi yalnızlığı ve kendi sevgi düşü içinde çoktan kıyıya vurmuştur.

Heybeliada, aslına bakılırsa Adalar için betimlenen “kıyıya vurma” metaforunu fazlasıyla çağrıştırmaktadır. Bu çağrışım “bakan” ile “bakılan”, “gören” ile “görülen” arasında çiftyönlü bir çözümlemedir. Bunun önemi, Ada’nın suyun orta yerine bırakılmış kabaran bir çıkıntıyı andırmasından fazlasıdır. Ikarus gibi hareketsiz ve devinimsizdir; kabaran dalga köpüğü çölün orta yerinde uzanıp yatmaktadır. Bu, kendi zenginliğinin farkına varmayan kör gözlerin baktığı ve etrafı çöllerle çevrili denizin hareketsizliğidir. Kupkurudur. Bazıları dik ve yayvan, bazıları alçak ve yüksek, bazıları ise irili ufaklı ve büyüktür. Her biri toprağın türlü şekil almasına, yosunlarla beraber dirimselliği çağrıştırmasına rağmen gene de kupkurudur. Bu hem bir kuraklık hem de anlamın çokluğunda bir zenginliktir. Hattâ çağımızın gürültüsünde ideolojik yorum karalamalarının tutsağı olmuştur. *Heybe* ‘hayalet’ gibi iki aradadır; aynı an’ın hareketi ve hareketsizliğidir.

MANZARA: İSKELE TABELASI, AHŞAP ve MARİNA

Heybeliada iki arada kalmış an’ın tekinsizliğidir; bir yandan gözlerimizin ucuna sarkan ve dokunabileceğimiz manzaradaki *huzur*, diğer yandan imar affı ve toprak rantı ile iğdiş edilerek ayaklarımızı kaydıran *binalaşma*. (...) İki birden birbirlerini aynı anda ele geçirmektedir. Gene ikisi de, parmak ucuna değen rüzgârla hissedilen mesafenin bıraktığı boşluk kadar erişilemezdir. Meselâ on dokuzuncu yüzyılda İstanbul Adaları, Viktorya Çağı tarzında birçok ahşap köşk imarı ve konut mimarisindeki Gotik akımı temsil ediyordu.⁹ Bu temsil şimdiki evler gibi modern mimari üslupta kapitalin emerek nesneleştirdiği ve ulaşılması imkânsız bir mit ya da bir arzu nesnesi değildi, hattâ temsil bile değil onun olanaksızlığıydı. Kandinsky’nin de işaret ettiği gibi geçmiş sanat ilkelerini canlandırma çabaları olsa olsa ölü sanat doğurur. Çünkü eski Yunanlar gibi yaşamak ve hissetmek olanaksızdır. Bu sanat metodlarını takip edenler yalnızca bir form benzerliği elde ederler, eser ise sonsuza değin ruhsuz kalacaktır.¹⁰ Öyle ki yirminci yüzyıl mimarisinin yaptığı tüm aptalca hataların en aptalcası, daha gösterişli kent planında eski modelin unutulmasıdır. Ne de olsa geometrik çizgisel kentler geometrik çizgisel insanlar yaratırken, orman-kentler insanlar yaratır.¹¹ Bu da ahşabın kendine münhasır öyküsüdür. Zira Ada’nın köşkleri ağaçtandır ve hepsi orman-kentlerdir. Bu mekân insanı kendine çeker. Ahşabın kendine özgü bu biçimsel titizliği dokunana sıcaklık hissi verir. Dahası, “ahşap” ve “köşk” terimleri bile zihnimizde özdeştir. Ahşap, Heybeliada florası ile bütünleşirken gündüzü gece, geceyi gündüz

² Deleuze, *İssız Adalar* (içinde; D. Lapoujade, 2009, s.21. *İssız Ada ve Diğer Metinler*), s.17-24,

³ Cündioğlu, *Düşünce Düşlenir*, s.30.

⁴ Akurgal, *Türkiye’nin Kültür Sorunları*, s.158.

⁵ Canetti, *Gözlerin Oyunu*, s.8.

⁶ Heidegger, *Düşünmek Ne Demektir*, s.19.

⁷ Attali, *Denizin Tarihi*, s.11.

⁸ Read, *Sanatın Anlamı*, s.57.

⁹ Çelik, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti-Değişen İstanbul, s.115.

¹⁰ Kandinsky, *Sanatta Ruhsallık Üzerine*, s.117.

¹¹ Fowles, *Ağaçlar*, s.54.

yapan ışığın rehberi olmasına rağmen ahşap beton tarafından bölündüğü an toprak zift kokmaya başlar ve bağı delinir, orta yerinden patlar. Zamanın ruhuyla ortaya çıkan bu patlayış Ada manzaralı modern toplu konutlarda tektipleşir. Ahşabın bu çarpıcı evrimi yeni mekân arayışında kendine yabancılaşır, yeniyi içinde taşıyan “kök” gibi zihinlerde korkunç bir hatıra bırakır.

İskelele yaklaşan Ada vapurunda hemen herkesi nedeni bilinmeyen pek çok şey gibi yeniyetme bir heyecan sarabilir. Bu heyecan deneyimli âşığın her âşık oluşunda yeniden depreşen çocukça âşkını andırır, her seferinde bir bozgun, derin bir yıkım ve onarılmaz bir enkaz bırakır. İskele tabelasında kocaman harflerle “Heybeliada İskelesi” yazmasındaki bu tarumar oluş gözlerimize batmaya başlar. Pekâlâ, bir iskele bulunduğu yere mi yoksa gidilen yere mi aittir? Meselâ, sevgilisine “Kadıköy iskelesinde buluşalım” diyen âşık nereyi kast ediyor olabilir, Kadıköy mü Beşiktaş mı? Bu “ben”im tarafımdan sevgiliye yazılan mektupların “sen”in adına imzalanmasına benzer. Deneyimli bir âşık için “Heybeliada İskelesi”nin mektuptaki anlamı böyledir. Dilin ucuna takılan o deli dolu özlemlerin imzasını taşır.

Heybeliada İskelesi’ne yaklaşan “yandan çarklı”¹² Ada vapurundan Ada’ya baktığımızda iskele tabelası ile göz göze gelir, betona çivilenmiş bembeyaz binalarla karşılaşırız. Önce iskele tabelası ardından iskele yolu kendi içindeki estetiği bir anda bozguna uğratar. Belki o an için gördüklerimiz sadece kendimizi düşünmemize sebep olan konfor kültüründen ibarettir ve bu da bizleri başkalarının haykırılarına duyarsız kılacaktır.¹³ Yalnızca başkalarının mı? Ahşabın yerine geçen yarı kent görünümlü bu “turfanda” mimariye alışmak acaba hangi gözlerle hitap ediyor olabilir? Bu binalara alışmak için fazla zaman geçmese de onlar bizlere kendilerini çoktan alıştırdılar. Öyleyse aklımıza sıralı şekilde şu sorunun gelmesi pek muhtemeldir: “*Marina var mı?*” Bilmiyoruz! Belki kimse bilmiyor! Yanıtı olmayan bu soru *marina* sözcüğünü zihnimize kazımıştır bir kere. Kirece boyalı pespaye amorf binaları gördükten sonra aklımıza yanıtı, belki anlamsız soruların gelmesi şaşılacak olmasa gerek. Zira bilinmeyen marina aklımıza eseni değil olsa olsa kaybolmuş ahşabı ve Ada’nın tekinsizliğini çağırıştırır. Her şey insanı karmaşık ve takıntılı duygularda karamsarlığa sürüklese de hiçbir şey aklımıza yanıtı olmayan şu diğer sorunun gelmesine engel değildir: *Marina ne zaman yapılacak?* Beş ilâ on yıl sonra mı, kentsel dönüşümle mi? Sahilde boylu boyunca uzanan plajlar arttığında mı? Yapısal dönüşümle mi? Oysa zaten her yapısal dönüşüm kentsel bozuşum değil midir? O hâlde nereyi yoksulluk ve kontrol edilemez nüfus artışı ele geçirmişse orada mutlaka kentsel bozuşum söz konusudur. Devletin iktidar aygıtını elinde tutan hükümet, gövde gösterisi zırhına bürünerek hamasî ve uluorta duygularla kurdelasını keseceği her yeni mekâna illâki gözünü diker. O vakit, en keskin mühendisin zekâsında bile bitmemiş projeyi kafasında somutlaştırma fikri mutlaka vardır.¹⁴ “*Bütün mimarlar yüksek, mühendisler de. Bir sen kaldın alçak mimar, ey Sinan Usta!*”

Diğer İstanbul Adaları ile kıyasladığımızda Heybeliada’yı farklı kılan en önemli özelliği en fazla yeşillığe ve doğal orman koruluğuna sahip olmasıdır. *Heybe*’de orman temiz bir havayı simgeler. Ağaçların dalları geniş alanlara yayılıp boylu boyunca uzanır. Ada’ya “*heybe*” görünümü veren de budur. *Heybe* derinleştikçe ağaçların taç yaprakları içe doğru bükülür, bazen sınırı aşır ortalığa gelişigüzel sızar. Ormanlık havayı derin nefeste içine çeken ve fiziksel aktivite yapmak isteyen biri için burası umut ışığıdır. Bazen tesadüfen de olsa sıralı ağaçlarla veranda iskemleler, barbeküler, çocuk cıvıltıları ve dondurmacı çanı bir araya gelir, geçmişin kahkaha sesleriyle şimdinin iç içe geçmiş rengârenk havası kaynaşır. *Heybe*, düşlerdeki yalnızlığı dolduran ve dokunulan bir düş gibidir. Bu düş güllerin şirazesinde yalnızlık tohumudur. Tohumda gizlenen, onun derunî hayali güzelliğine saklı her ağaç gelen güzü karşılar, konfetilerini saçıp yapraklarını döker, tabiatı saygıyla alkışlar. Ağaçlar baharın gelişini selâmlarken dışarıya umutlarını döker, tabii bir de Cahit Sıtkı’nın hüznü yalnızlığını:¹⁵ “*Bir derdin varsa açabilirsin ağaçlara. Ağaçlar yaprak verir, sır vermez rüzgâra.*” Eğer sırrımızı rüzgâra açarsak bunu ağaçlara söyledi diye rüzgârı suçlayabilir miyiz? Ada manzarasına şöyle bir uzaktan baktığımızda güneş ışığının gölgeli *heybe* gibi boylu boyunca uzandığını görürüz. Ancak tehdit altındaki ağaçların çatırdayan seslerini duyduğumuzda bu dünyaya ait olduğumuzun ve bu dünyada yer kapladığımızın farkına varırız.

Ağaçların Gizli Yaşamı’nda, sıradan ağaç der Wohlleben, dallarını kendi boyundaki komşu ağacın dal uçlarıyla karşılaşıp dek uzatır. Daha fazla uzatamaz çünkü bu alanda hava ve iyi ışık hâlihazırda kapanmıştır. Uzattığı dallarını da ciddi biçimde güçlendirir. Öyle ki aşağıdan bakıldığında yukarıda sanki bir rekabet ve çekişme vardır. Bu çetin kavga çok serttir. Birinin yaşaması için diğeriyle ölümüne düelloya girmesi gerekir. Ancak bir çift arkadaş başından itibaren birbirlerinin yönüne fazla kalın dallar uzatmamaya özen gösterir, ölçüyü bilir ve sınırın ötesine geçmez. “Ölçüyü aşan her şey zararlıdır” diyordu Seneca. “Yanlış ile doğru

¹² Melih Cevdet Anday’ın *Şinanay* şiirinden alıntıdır.

¹³ Bauman, *Kapımızdaki Yabancılar*, s.23.

¹⁴ Cemal Süreya’nın *Teknokratlar* şiirinden alıntıdır.

¹⁵ Cahit Sıtkı Tarancı’nın *Can Yoldaşı-Yalnızlığa Dair* şiirinden alıntıdır.

arasına kalın bir sis perdesi çeker. Sınırsız ve ölçüsüz iyiliklerle patlamaktansa sonsuz bahtsızlığa katlanmak daha uygundur. Çünkü en tehlikelisi ölçüsüz mutluluktur.”¹⁶ Gerçekten de ölçüsüz mutluluk ölçüsüzce uzayan dallar gibi hak ihlâlidir ama dostlar ölçüsüzce hareket edip birbirlerinin hakkını yemezler. Yalnızca taç yaprakların dış çeperlerinde, yani arkadaş olmayanların yönüne doğru sağlam dallar uzatırlar. Böylece hem kendilerini hem gelecek kuşağı güvenceye alırlar. Böylesi işbirliğine kökler öyle bağlıdır ki bazen birlikte yaşanıp birlikte ölürlür.¹⁷ Kuşkusuz bu onurlu sondur. Fedakârcadır; birlikte sürgün ve kök salmaları gibi birlikte yaşanıp ölürlür. Bu “son” genelde Heybeliada’nın ahşâp konaklarına tutunan yaşlı ağaçlara özgüdür. Her yaşlı ağaç kendini kuşaktan kuşağa aktarmak için kök saldığı köşke bedeninden bir parça bırakır. Oysa bunun bir de hüznü tarafı var. Köşke sınıksız tutunan ağaç ihtiyarlanmış ya da hayatının son demini yaşıyor olabilir çünkü artık “bebek poposu” kadar pürüzsüz değildir. Yaşlanmıştır; yılların verdiği kırışıklığın istikrarlı çizgisinde kök salmıştır. Gövde yaşlanmış, ölüme hazırlık başlamıştır. Bundan sonra artık hiçbir “zaman kuramı” erteleme önermez. Ölüm ve zaman yardımlaşma hâlinindedir, zaman yavaştan alırken ölüm çabucak bitirir işini.¹⁸ Tabii yaşlı ağacın tek derdi kadim dostlarıyla ayakta kalmaya çalışmaktır. Hattâ çoğu eski konakların dibine usulca uzanır. Şimdimizi geçmiş zaman parantezine alırcasına bizlere nasıl görünüyorsa ya da bizler onları nasıl görüyorsak hâlâ öyledirler. Yaşlı ağaçların topraktan neşet edip gelişigüzel biten otlarla yeşerdiği doğallığı da böylesi serencamdır. Ortada dostluk varsa genç ya da yaşlı olsun fark etmez. Onlar kendilerini tabiat akışına teslim ettikten sonra geride bir tutam hatıranın bile önemi yoktur.

HAGİOS SPYRIDON ya da TERK-İ DÜNYA MANASTIRI

Heybe’nin burnunun ucuna uzanan, tepesine oturan, ismi gibi terk edilen ve halk tarafından isimlendirilen *Terk-i Dünya*, geçmiş zamanların manastırıdır. Kendine dönüşe, varlık kadar eskiye, daha eski seslere dönüşe çağrıdır. Burada manzara boşluğa kendini bırakmıştır. Manastır denize bakarken deniz de manastıra bakar. İkisi birbirlerini çoktan terk etmiştir. İnzivanın sessizliğindeki bu manastır aslında en eski vahiy olan tabiata bakar, flora ile hemhaldir. Sol tarafı kendi (Heybeliada) burnuna, tam sol taraf ise Büyükada’nın tamamına hâkimdir. Sağ tarafından Burgaz ve Sedef Adaları’nın silüetleri yansır. Rivayete göre manastırın temeli 1860’da atılmış. 1868’de Aziz Spyridon’a adanıp Trakyalı bir keşiş tarafından keşişhâne olarak açılan bu manastır 1894 depremiyle yerle bir olmuş. Sonraları restore edilip daha büyük şekilde inşa edilmiş. Peder Arsenios, 1905’te öldüğünde manastırın bahçesine gömülmüş. 1954’te yeniden restore edilen manastır bugün bir harabedir; iskelenin en uzak köşesinde, uçurumun dibindedir

“*Hagios Spyridon*” ya da *Terk-i Dünya* Manastırı, Çam Limanı mıntıkasında hilâl biçiminde büyük koyun Batı yakasındadır. Varlığı gibi adsız ve terk edilmiştir. Geride bir giriş kapısı, bir de manastırın bakıcılığını üstlenen birinden başka kimse kalmamıştır. Manastırın güvenliğinden sorumlu biri için bu manzara herhalde anlamını çoktan kaybetmiş olmalı, hattâ belki bir anlamı bile yoktur, kim bilir. Manzara dünyevileştiği için güvenlikçinin günlük rutinleriyle iç içedir; aile, çocukların eğitimi ve “ekmek parası” peşinde koşmanın verdiği telaşla gündelik hayatın sıradanlığından nasibini alıp yapısöküme uğramıştır. Bundan sonra manzaranın görsel hayaline gönderme yapıldıkça her defasında kelimelere dökülen düşler kalacaktır geride. Bu ise düş ile gerçek arasında mevcut düşüncüyü çözme girişiminde bulunan Derridacı şu mottoyu hatırlatır: *Metnin dışında hiçbir şey yoktur*. Zira “manzaranın zenginliği ayrıntıdadır. Görmek; ayrıntıya göz atmak, her birinde biraz duraklamak, yeniden hepsini bir bakışta kavramak.”¹⁹ Öyleyse *Terk-i Dünya* hem manzaraya bakan insanı hem de insana bakan manzarayı terk etmiştir.

Ada’nın Güney mıntıkasına tesadüfen gelen, yanlışlıkla veya yolunu şaşırıp soluğu burada alan turistleri yalnızlık karşılar, bir de cansız bir mekân. Manastıra bu yüzden *Terk-i Dünya* denilse de bu halk tarafından uydurulmuş tabirdir. Pazarlama ve turizm alanında popüler bilim insanların epey uğraş verdikleri “akıllı şehir”, “yavaş kent” ve “inanç turizmi” gibi kavramlar benzer şekilde nesneleşmiş akli kutsamaya devam etmektedir. Öyle ya, “akıllı şehir” tabirinde akıllının ne anlama geldiğini merak ediyorsanız anlamı şöyledir:²⁰ “*Devrim niteliğinde teknoloji olarak pazarlanan gözetim*.” Durum böyle olunca Hıristiyan Ortodokslar da inanç turizmi yoluyla manastırlara pazarlama aracılığıyla gözetlenebilen duruma elverişli olarak turistik hobiler yapmak için gelecektir. Bu anlamda inancın turizmi mekânın dış görünümünden başka şey sunmaz. Demek ki popüler bilimin amacı dış görünümle ilgilenmesidir. Turistin görebileceği anıtlar, caddeler ve manzaralar kentin ya da mekânın yalnızca dış görünüşleridir. Bir de içinde yatılıp uyunan odalar, derslerin dinlenildiği sınıflar, koridorlar, sinemaların bıraktığı özel hatıralar, kokular, nem, uğultu, ışık ve renklerden oluşan iç görünüşler vardır ki, “şehirlerin asil ruhu” der Orhan Pamuk, “herkesin

¹⁶ Seneca, *Tanrısal Öngörü*, s.65.

¹⁷ Wohlleben, *Ağaçların Gizli Yaşamı*, s.16.

¹⁸ Berger, *Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü*, s.41.

¹⁹ Alain, *Mutluluğun Güncesi*, s.156.

²⁰ O’Shea, *Geleceğin Tarihleri*, s.96.

anılarında sakladığı bu iç görünüşür.”²¹ Yıkımlar daha çok onu götürür. Kentlerin unutuşu da yıkımla başlar. Önce bir anıyı unuturuz, ama hiç olmazsa unuttuğumuzu bilir ve yeniden hatırlamak isteriz. Sonra unuttuğumuzu da unutur, kent kendini hatırlamaz. Hafıza kaybına yol açan yıkım yerleri başkasında yeni bir hikâyenin başlangıcı olur. Bu ise kentte dolaşan insanı sürekli “bakma” konumuna taşır. Bu “bakma” konumu birbirine benzer yüzlerden oluşan betonları gösterir. Kentte dolaşan insan çevresinde hep insan görmeye başlar, insana rastlar ve kendini bakıştan kurtaramaz. Karşılıklı görülebilirlik denilen şey güzergâhları kaçırır sonuçlar doğurur, yönlendirir, çarpışma ve itiş kakışı engelleyip güzergâhları yeniden düzenler. Yürürken becerisizlik ya da münasebetsizlik yapan biri sürekli “önünüze bakabilirdiniz!”²² uyarısı ile karşılaşır. İster düğün evi isterse cenaze evi olsun, gürültünün egemen olduğu bugünün kentlerinde bir yerde çalan cep telefonu mutlaka vardır.

Terk-i Dünya: “Talip Olduğun Yolu Yokuşuyla Seveceksin!”

Kentlerde olduğu kadar dinlerde de yeniden doğuşu canlandıran ritüellere rastlanır. Benedictine Tarikatı’nda keşişlerin kutsanışı ya da Helenizm’in gizem kültlerinden bazılarının pratikleri böyledir. Bu pratiklerin hedefi şakirdin manevî yenilenme hissetmesi, “*eski kişi*”nin ölümü ve “*yeni kişi*”nin doğumudur. Bu pratikler adayın ilâhî olanla birleşmesi şeklinde yorumlanır. Hıristiyan gizemcileri buna insan ruhunun ilâhî yoldan birleşmesi anlamına gelen ‘Tanrı gibi olmak’ [*deificato*] adını vermişlerdir. Çoğu durumda manevî yeniden doğuş doğumun bir dizi simgelerle gösterildiği ayinlerle gerçekleşir. Benedictine geleneğine göre aday sunağın önünde yüzükoyun yere uzanır; kara kumaşla örtülmüş bedeni bu ‘dünya’ için öldüğünü simgeler. Cemaat adayı İsa Mesih içinde dirilişini kutlamak için ilâhî terennüm eder ve üstündeki siyah kumaşı kaldırıp ayağa kalkar. Yeni doğumunu işaret etmek üzere manastır giysileri giyerek yeni bir isim alır. Böylece manevî yeniden doğuşu tanımlayan bu ayin vaftiz şeklinde gerçekleşir. Nihayet manevî yeniden doğuş geleneksel simgeler aracılığıyla canlandırılır:²³ “Bir ceset gibi yerde yatmak, siyah kumaş, cenaze ilâhisi.” Bunların hepsi yeniden doğuşa bir çağrıdır.

Terk-i Dünya bir tarikat ya da yoldur. Ortodoks inancına göre bu cemaat artık yoktur. Hıristiyanlara göre bu cemaatin kurucusu Saint Simon, insanların günahlarının bağışlanması için kendi bedenini onlar adına çile çekmeye adanmış, şifa dağıtmak için manevi bir ev kurmuştur. Bu ev çile çekmek için inşa edilmiştir. Bu amaçla çileci de Tanrının gücünün kabulünün belirtisi olarak bedenini aşağılar, alçaltır. *Yahuda* da aynı şeyi ruhuna yapmıştır. Tıpkı ötekilerin, daha az yığıtçe davranarak hazdan vazgeçmeleri gibi onurdan, ahlâktan, huzurdan ve Tanrının cennetinden vazgeçmiştir. *Yahuda*, korkunç bir berraklık içinde günahlarını öngörmüş, hiçbir erdemini dokunmadığı günâhları seçmiştir; muazzam bir alçakgönüllülükle davranmış, kendisinin iyi olmaya layık olmadığına inanmıştır.²⁴ Çünkü *Yahuda* cehennemini istediği için Tanrının mutluluğu ona yetiyordu. O mutluluğun ahlâk gibi Tanrısal nitelik olduğunu, ona insanlarca haksız yere el konulmaması gerektiğini düşünüyordu.

Terk-i Dünya’da rahiplerin evlenmeyen kısmını keşişler oluşturmaktadır ve onlar kendilerini İsa Mesih’e adanmışlardır. Dağ eteklerinde ya da ormanlık alanlarda kurdukları manastırlarda dünyevî hayatın zevkenden el etek çekip yaşamışlardır. Hayatlarını kendi çabalarıyla manastır bahçesine ettikleri ürünlerle, genelde tahıl ve sebze, nadiren de balık tüketerek geçirmişlerdir. Bu yüzden keşişlerde vejetaryen beslenme rejimi hâkimdir. Ayrıca onlar için acı, İsa Mesih’in temsil edilen bedenine ilişkin ilk ve en belirgin olgudur. İsa Mesih’in bedeninin daha az göze görünür ancak sıkça açıklanan olguyu içeriyor olması, onun bekâretidir.²⁵ Rivayete göre Aziz Spyridon dünyadaki kilise ve manastırları yalın ayakla gezermiş. Çünkü yokuşu ve zor yolu seçenlere büyük ödüller vardı, bu ödüller zorlu yılların ardında gizliydi. Zor yokuş, umursamaz körlük içinde yüce bir seçimdi çünkü insanın etrafını saran şeyler içinde dünyanın garantisi yoktu. Bu yüzden zamanla şöyle bir ritüel ortaya çıktı: “*Talip olduğun yolu yokuşuyla seveceksin.*”

Yolda Olmak

Dünyaya gözlerini açtığından ya da dünyaya atıldığından bu yana yolculuğuna devam eden insan hen ân demlenir, çıkmaz yol olur, yolun kendisi olur, kendisi ile yol olur. Yola savrulur, yoldan savrulur, duvara çarpar, labirentin köşesi olur. Ancak her zaman kendi içini değil de yolun içini görmek ister. İnsan her şeyi ister ama her istediğini alamaz. Oysa yol çetrefilli değil gayet basittir; insandır karmaşık olan:²⁶ *Kim gerçekten görebilmiş ki “kendi” içini?* Demek ki yürümek yolda olmak, dünyaya açılmaktır; insanı (u)mutlu yaşam duygusu içinde yeniden oluştururken duyumsallık yaratan derin düşüncenin de etkili biçimidir.

²¹ Pamuk, *Manzaradan Parçalar*, s.164.

²² Le Breton, *Yürümeye Övgü*, s.114.

²³ Eva Neumaier-Dargyay, “Buddhist metin ve ritüellerde dişi beden”, s.133.

²⁴ Borges, *Ficciones*, s.182.

²⁵ Battaglia, *Helenistik beden kavrayışı...*, s.142.

²⁶ Soysekerci, “Ölüm ve Hakikat”, s.3292.

Bazen yürüyüşten değişerek dönenler olur ki bu modern yaşamda ağır basan aceleciliğe boyun eğmekten ziyade, zamanın keyfini ruhsal dinginliğe boca etmektir. Aslında yürüyen insan otomobil kullanan, trene veya uçağa binen gibi kibirli olmaz. Çünkü attığı adımda dünyanın acımasızlığını ve yolda rastladığı insanlarla dostça uzlaşabilme gerekliliğini hisseder, insan olduğunu da unutmaz.²⁷ Yürümek kadar yürüyenin yetiştirdiği bitkiler de değerlidir. Aslında bu bütün ilâhi değerlere aynı derecede dokunmak demektir. Meselâ Roma’da Meryem Ana yolu ile Yeni Ahid’in soyundan Eski Ahid’in türeyişini göstermek için zirvede “Çiçek İsa” yer alır. Saint Clemente Kilisesi’nin üst bazilikasının apsisine hükmeden bu resim (1120’li yıllar) bütün incelikleri en iyi temsil eden ve en olağanüstü resimlerden biridir. İsa Mesih’in göğe yükselen “ağaç” çarmıhındaki dallar yıldızlara uzanırken meyvalarını da cennette vermektedir.²⁸

Terk-i Dünya ritüelleri bugün artık yok, ismi gibi dünyadan el etek çekmiştir. Rehberler turistleri gezdirirken nasıl ki bunu “ekmek parası” için yapıyorlarsa dinsel ritüeller de bundan farklı bir şey değildir. Gene de bu tür turistik gezilerde geçmişin ‘ayak izleri’ sürmekte, Hıristiyan Ortodokslar *Terk-i Dünyaya* yürüyerek gelmektedirler. Zira rivayete göre Aziz Spyridon yaşadığı dönemde mucizeleriyle meşhur bir azizmiş, ya da günümüze ulaşan anonim hikâye böyledir. Manastırda sembolik objeler dikkât çekse de bu büyük ihtimalle dinsel değil âdettendir. Bunlar arasında anahtar, bilezik ve saat gibi eşyalar vardır ki bunlar dilek tutanlar tarafından bırakılmıştır. Hattâ yakın zaman önce bastonla manastıra gelip şifa dileyen yaşlı bir adamın yürüyerek çıktığı, bastonunu Aziz Spyridon’un ruhunu ihya etmek için manastırın bir köşesine bıraktığına dair söylence epey revaçtadır. Ev sahibi olmak isteyen anahtar, evlenmek isteyen bilezik, sağlığına kavuşmak isteyen de saat bırakmış. Dilekleri yerine gelmesi için dua eder, manastıra bıraktıkları ve ‘terk ettikleri’ eşyaları da Aziz Spyridon’un ruhuna adanmış.

SONUÇ

Heybeliada’da bu gizemli manastırın “*tou Kremnos*” [Kremnos] veya Türkçede “*uçurumdaki*” unvanı, denize bakan gözlerin uçuruma terk edilmesine binaendir. Örneğin Aya Yorgi Manastırı, Ada’nın Güney kıyısındaki uçurumda ve Büyükkada’ya bakan falezin tam üstündedir. Makilik ve ormanlık gözlerin bakışları arasından uçuruma terk edilmiştir. Kuşkusuz “terk edilen bu gözlerin derinliği sonsuzdur. Onların içine düşen hiçbir şey bir daha dibe ulaşamaz, içine dalan hiçbir şey karaya vuramaz ve bir daha çıkamaz. Bu gözler belleksiz göldür; istediğini elde eder. Ona sahip olduğunuz her şeyi verirsiniz; önemli olan her şeyinizi, en derinlerdeki özünüzü bile.”²⁹ *Uçurum*, etrafa boylu boyunca uzanan çamlar, selviler ve yasemin kokuları ile buluşan diğer ağaçlarla birlikte ‘çöl’ün orta yerindedir. Sıra sıra ışıldayan yıldızların parladığı zamanların ardına uzanmış bir cesetten farksızdır. Buradadır, ağaçlarla beraber, onların arasında, tam ortasındadır.

Terk-i Dünya, dünya ile vedalaşmak için kapıları ağaç gövdeyle bölen kadim bir rüyaya açılır. Ancak bu kapı öncesi bilinmeyen rüyadır. Dünyanın çarkı döndükçe, terk edilen bedenlerin ışığında tecessüm eden rüyaların sonsuz maviliği, tam ortada, boş sokakları terk eden büyümlü manzaraların derinliğine işlerken yolculuğuna devam etmektedir. Buna rağmen beden hep daha fazlasını arzular, daha fazlasını özlüyor, daha fazlasını ister. Ne ki, uçurumdan düşen beden sözcüğün tam anlamıyla denize boşalmasıdır; dipteki kan cesede mezar olan kayaların üstünden sulara karışır. Bedenin bu “*isteme*” arzusu dönüşü olmayan derin bir uçurumun kıyısında gezinirken onu her defasında *terk-i dünya* karşılayacaktır.

KAYNAKÇA

Akurgal, Ekrem, *Türkiye’nin Kültür Sorunları*, Ankara: Bilgi, 1998.

Alain, *Mutluluğun Güncesi*, çev. Sema Gül, İstanbul: L&M, 2005.

Attali, Jacques, *Denizin Tarihi*, çev. Berna Günen, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2018.

Battaglia, Anthony, “Helenistik beden kavrayışı ve Hıristiyan toplumsal etiğindeki mirası”, 141-159, çev. Sibel Özbudun, *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, (der.) Sylvia Marcos, Ankara: Ütopya, 2006.

Bauman, Zygmunt, *Kapımızdaki Yabancılar*, 2. Baskı, çev. Emre Barca, İstanbul: Ayrıntı, 2019.

Borges, Jorge Luis, *Ficciones-Hayaller ve Hikâyeler*, çev. Tomris Uyar-Fatih Özgüven, İstanbul: İletişim, 2013.

Berger, John, *Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü*, çev. Zafer Aracagök, İstanbul: Metis, 2018.

²⁷ Le Breton, *Yürümeye Övgü*, s.11, 52.

²⁸ Eco, *Ortaçağ II*, s.688.

²⁹ Canetti, *Gözlerin Oyunu*, s.76.

- Canetti, Elias, *Gözlerin Oyunu*, çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel, 2000.
- Cündioğlu, Düccane, *Düşünce Düşlenir*, İstanbul: Kapı, İstanbul, 2018.
- Çelik, Zeynep, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti-*Değişen İstanbul*, İstanbul: Tarih Vakfı, 1986.
- Deleuze, Gilles, *İssız Adalar* (içinde; D. Lapoujade, s.21. *İssız Ada ve Diğer Metinler*), çev. F. Taylan ve H. Yücefer, İstanbul: Bağlam, 2009.
- Eco, Umberto, *Ortaçağ II*, Katedraller-Şövalyeler-Şehirler, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa, 2014.
- Fowles, John, *Ağaçlar*, çev. Süha Sertabıboğlu, İstanbul: Ayrıntı, İstanbul, 2020.
- Heidegger, Martin, *Düşünmek Ne Demektir*, çev. Rıdvan Şentürk, Bursa: Paradigma, 2013.
- Kandinsky, Wassily, *Sanatta Ruhsallık Üzerine*, çev. Gülin İkinci, İstanbul: Altıkırkbeş, 2020.
- Le Breton, David, *Yürümeye Övgü*, çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Sel, İstanbul, 2007.
- Neumaier-Dargay, Eva, “Buddhist metin ve ritüellerde dişi beden”, 121-141, çev. Sibel Özbudun, *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, (der.) Sylvia Marcos, Ankara: Ütopya, 2006.
- O’Shea, Lizzie, *Geleceğin Tarihi*, çev. Ayşecan Ay, İstanbul: Metis, 2021.
- Pamuk, Orhan, *Manzaradan Parçalar*, İstanbul: İletişim, 2010.
- Read, Herbert, *Sanatın Anlamı*, çev. Nuşin Asgari, İstanbul: Hayalperest, 2014.
- Seneca, *Tanrısal Öngörü*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa, 2017.
- Soyşekerci, Serhat, “Ölüm ve Hakikat”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(67), 3289-3294.
- Wohlleben, Peter, *Ağaçların Gizli Yaşamı*, çev. Ali Sinan Çulhaoğlu, İstanbul: Kitap Kurdu, 2018.